

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ДОСЛІДЖЕНЬ СТАНУ ВІДКРИТОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ «РОЗУМНОГО МІСТА» В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

IMPLEMENTATION OF THE WORLD EXPERIENCE OF RESEARCH ON THE STATE OF OPENNESS AND TRANSPARENCY OF THE “SMART CITY” IN UKRAINE: WAYS OF FURTHER IMPROVEMENT

Лига А.І., провідний економіст

*Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України»*

В статті уперше запропоновано можливі варіанти інституційного забезпечення реальної відкритості міста через взаємодію з основними суспільними стейкхолдерами у правовідносинах з органами місцевого самоврядування, які пов'язані з процедурами обов'язкової співпраці таких стейкхолдерів, та врахування їх інтересів при прийнятті важливих для них рішень. Це може відбуватись як через розширення функціоналу та повноважень вже існуючих громадських рад, створення погоджувальних експертних рад з відповідних питань, інтерактивних платформ з врахування суспільних інтересів, обов'язкових експертних, наукових та громадських слухань, кваліфікованого суспільного представництва з правом голосу (чи вето) у процесі ухвалення суспільно важливих рішень тощо. Удосконалені та систематизовані міжнародні напрацювання щодо визначення та розбудови відкритого та прозорого розумного міста як стійкого міста, яке раціонально вирішує міські проблеми з розбудови стійкого, екологічного, конкурентоспроможного людино-орієнтованого міста, через партнерство та взаємодію влади, бізнесу та суспільства, що покращує якість життя та додержання прав, свобод та інтересів громадян з використанням механізмів цифровізації, стандартизації, технізації та розвитку інфраструктури, це дало змогу порівняти їх з наявними практиками що використовуються у м. Київ та у органах влади, що безпосередньо впливають на сталий економічний розвиток та розробити пропозиції з їх покращення та вдосконалення. Також дані пропозиції щодо механізмів для функціонування таких інституцій та їх правового забезпечення.

Дістало подальшого розвитку практики застосування термінологічних понять прозорого та відкритого міста, як міст де стейкхолдери максимально обізнані щодо процесів які відбуваються в місті, через доступність прозорої, актуальної та достовірної інформації та міст відкритих до співпраці з основними стейкхолдерами їх участі в управлінні, з чітко визначеними необхідними для цього процедурами та механізмами. Це важливо з огляду на те, що сьогодні значна частина органів виконавчої влади, представництва міжнародних проектів та деякі науковці вживаються ці терміни як синоніми. Надані пропозиції, щодо стандартизації та законодавчого закріплення цих понять дало змогу більш коректно вирішувати проблематику розбудови відкритого, прозорого та розумного міста.

Ключові слова: прозорість міста, відкритість міста, розумне місто, міське самоврядування, захист прав споживачів.

For the first time, the article offers possible options for institutional provision of real openness of the city through interaction with the main public stakeholders in legal relations with local self-government bodies, which are related to the procedures of mandatory cooperation of such stakeholders, and taking into account their interests when making important decisions for them. This can happen both through the expansion of the functionality and powers of already existing public councils, the creation of conciliatory expert councils on relevant issues, interactive platforms for taking into account public interests, mandatory expert and scientific hearings, qualified public representation with the right to vote (or veto) in the adoption process socially important decisions, etc. Improved and systematized international developments on the definition and development of an open and transparent smart city as a sustainable city that rationally solves urban problems of building a sustainable, ecological, competitive human-oriented city, through partnership and interaction of government, business and society, which improves the quality of life and observance of the rights, freedoms and interests of citizens using the mechanisms of digitization, standardization, mechanization and infrastructure development, this made it possible to compare them with the existing practices used in the city of Kyiv and in the authorities, which directly affect sustainable economic development, and to develop proposals from them improvement and improvement. Suggestions are also given regarding the mechanisms for the functioning of such institutions and their legal support.

There has been further development of the practice of applying the terminological concepts of a transparent and open city, as a city where stakeholders are maximally aware of the processes taking place in the city, due to the availability of transparent, up-to-date and reliable information and cities open to cooperation with the main stakeholders of their participation in management, with clearly defined necessary procedures and mechanisms for this. This is important given the fact that today a large part of executive authorities, representatives of international projects and some scientists use these terms as synonyms. The provided proposals regarding the standardization and legislative consolidation of these concepts made it possible to more correctly solve the problems of building an open, transparent and smart city.

Key words: transparency of the city, openness of the city, smart city, local self-government, consumer rights protection.

Постановка проблеми. Сучасні загальносвітові тенденції постіндустріального суспільства розбудови «розумних міст» відкритих та прозорих як для його мешканців так і для зацікавлених акторів, спрямовані на демократизацію та підвищення впливу людини на суспільне життя, розбудови суспільного простору на людиноцентристських принципах права орієнтованих на права, потреби та інтереси громадян, вимагають від України їх активного впровадження.

Особливо це важливо для повоєнного відновлення після Російської військової агресії коли перед державою та містами (особливо тими, що були зруйновані війною) постає проблематика повернення населення з розвинених країн чи його збереження під загрозою можливих реваншистських прагнень Москви.

Вирішення зазначеної проблеми можливе лише на умові, що в українських містах будуть створені макси-

мально людиноорієнтовані комфортні умови життя для їх мешканців які переважатимуть плюси імміграції.

Саме тому необхідно не тільки копіювати кращій міжнародний досвід, але і значно його покращувати задаючи світові тренди у розбудові відкритих та прозорих «розумних міст».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед дослідників, що займалися дослідженнями проблематики відкритості міста, можна виокремити наступних вчених: Любченко П. М. яким було досліджено співвідношення одних з одним принципів відкритості, прозорості, гласності, було визначено організаційно-правові форми реалізації зазначених принципів, їх значення для місцевого самоврядування, а також правове врегулювання зазначених принципів в у вітчизняному та міжнародному праві [1]. Дослідженням принципів відкритості та прозорості

органів державної влади (а також місцевого самоврядування) в контексті утвердження демократії участі суспільства з використанням цифрових джерел отримання інформації присвятив свою роботу Нестерович В. Ф. [2].

В контексті зазначеної роботи важливими є дослідження відкритості міста з позицій національних проблем та європейського досвіду проведеному Кіріним Р. С. [3].

Ткач І. В. провела змістовне дослідження принципів прозорості та відкритості як невід'ємної складової публічного управління [4].

Попри важливість досліджень зазначених авторів в контексті головних питань їх досліджень, але питанням забезпечення реальної прозорості та відкритості розумного міста через взаємодію між суспільними стейкхолдерами у правовідносинах з органами місцевого самоврядування, дослідження процедур обов'язкової їх співпраці, та врахування їх інтересів при прийнятті важливих для них рішень, в роботах зазначених авторів розглянуто недостатньо.

Мета статті. На підставі аналізу українського законодавства, позицій науковців до визначення понять прозорого та відкритого міста, а також міжнародного та вітчизняного досвіду забезпечення прозорості та відкритості розумних міст, розробити пропозиції, щодо їх подальшого правового та інституційного вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття відкритості та прозорості «розумного міста» на сьогодні тісно взаємопов'язані та переплетені один з одним. Більш того, частина науковців, та можновладців доволі часто вживають перші два поняття як синоніми доступності інформації про діяльність органів влади (в окремих випадках включно з бізнесом та організаціями громадського суспільства) та можливості цифрового подання звернень для мешканців міста.

Втім насправді зазначені поняття не тотожні, отже від їх правильного розуміння багато залежить вже на базовому етапі цілепокладання розбудови відкритих та прозорих «розумних міст» та визначення необхідного інституційного забезпечення для їх ефективного повсякденного функціонування та взаємодії між основними суспільними стейкхолдерами у правовідносинах з органами місцевого самоврядування.

В системі українського права визначення зазначених термінів доволі «розпливчате та неоднозначне».

Зазначені терміни прямо не знайшли свого відображення в основному Законі України. Втім непрямо в статті 34 Конституції України визначено право кожного громадянина «вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір», а частина третя статті 32 надає право «знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею», також стаття 50 визначає, що «кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена» [5].

Але, згідно Основного Закону взаємодія органів влади і громадян не обмежується одержанням або наданням інформації. Адже відповідно до частини другої статті 5 Конституції України: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування». Також важливо згадати частину першу статті 38 яка визначає право громадян «брати участь в управлінні державними справами».

Попри те, що зміст останньої статті стосується права громадян на рівний доступ до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування, проте сама назва статті «Громадяни мають право брати участь

в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування», свідчить і про інші механізми народовладдя не відображені у подальшому змісті статті. Таким чином підкреслюється, що громадяни є не тільки об'єктом, але й суб'єктом формування та реалізації публічно-управлінських рішень. Відповідно це ставить завданням для подальшого правового врегулювання права громадян безпосереднього впливу на управлінські рішення (чи на їх контроль та оцінку) які приймаються особами наділеними владними повноваженнями.

Що стосується українського законодавства, то в ньому маємо численні згадки принципів прозорості та відкритості як основи діяльності органів влади як в цілому так і по окремих інституціях. Найбільш конкретно позиція законотворців у визначення терміну «прозорість» викладено в Законі України «Про державну службу» де під ним у частині дев'ятій статті 4 розуміється «відкритість інформації про діяльність державного службовця, крім випадків, визначених Конституцією та законами України» [6]. Натомість поняття відкритості визначено в Законі України «Про засади державної регіональної політики» де у пункті 4 статті 3 зазначається, що відкритість це «забезпечення вільного доступу до інформації, що визначає державну регіональну політику і є у розпорядженні органів державної влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування» [7].

Тобто, з зазначеного можна зробити висновок про повну тотожність зазначених термінів для законодавців, адже і відкритість і вільний доступ до інформації акцентується саме на інформації та можливості її отримання.

Підтверджується таке бачення зокрема серед принципів в Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [8], Законі України «Про Антимонопольний комітет України» [9], Законі України «Про публічні закупівлі» [10], серед напрямів діяльності в Законі України «Про інформацію» [11], Про прозорість та інформаційна відкритість закладу освіти говориться і в статті 30 Закону України «Про освіту» [12] та інших законних та підзаконних нормативно-правових актах.

У частині 7 Постанови Кабінету Міністрів «Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади» від 29 серпня 2002 р. N 1302 [13] який за змістом майже дублює Указ Президента України від 1 серпня 2002 р. N 683 [14] визначені наступні вимоги до Міністерств, інших центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям, щодо забезпечення:

- функціонування офіційних веб-сайтів (веб-порталів) з дотриманням вимог Порядку оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 р. N 3 [15];
- обов'язкове розміщення на офіційних веб-сайтах (веб-порталах) інформації, вимоги до якої визначені законодавством;
- оперативне оприлюднення інформації про власну діяльність;
- систематичне розміщення на офіційних веб-сайтах (веб-порталах) відкритої статистичної інформації про події в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя, доступ до неопублікованих статистичних даних, які не підпадають під дію обмежень, установлених законодавством;
- недопущення обмеження права на отримання відкритої інформації, необґрунтованої відмови в її наданні, а також запровадження плати за надання інформації в розмірах і випадках, не передбачених законодавством;

– проведення не рідше ніж один раз на квартал прес-конференцій, у тому числі через Інтернет;

– доступність інформації на офіційних веб-сайтах (веб-порталах) для користувачів з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, мовлення та інтелектуального розвитку, а також з різними комбінаціями порушень відповідно до Порядку оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади [15].

Простий аналіз вищезазначених положень наведеної Постанови Кабінету Міністрів дозволяє зробити висновок про те, що органи державної влади, також під відкритістю розуміють прозорість та доступність інформації.

Проте в окремих Законах розуміння відкритості та прозорості все ж виходить за межі доступності інформації, так в Законі України «Про національну поліцію» у частині шостій статті 9, що має назву «Відкритість та прозорість» окрім власне інформаційного супроводу діяльності передбачено процедуру обов'язкового залучення громадськості до обговорення проектів нормативно-правових актів, що стосуються прав та свобод людини [16].

Певним чином ці поняття розмежовані і в Законі України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Серед принципів визначених в статті 4 зазначеного закону передбачено принцип прозорості та врахування громадської думки мається на увазі «відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах їх регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності» [17].

Також серед підзаконних актів, що використовують поняття відкритості та прозорості важливо згадати Постанову Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [18] в якій затверджено Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики. Відповідно до частини 12 зазначеного порядку «в обов'язковому порядку проводяться консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення та/або електронних консультацій з громадськістю щодо проектів нормативно-правових актів, які:

– стосуються конституційних прав, свобод та обов'язків громадян;

– стосуються життєвих інтересів громадян, у тому числі впливають на стан навколишнього природного середовища;

– передбачають провадження регуляторної діяльності у певній сфері;

– визначають стратегічні цілі, пріоритети і завдання у відповідній сфері державного управління (у тому числі проекти державних і регіональних програм економічного, соціального і культурного розвитку, рішення стосовно їх виконання);

– стосуються інтересів територіальних громад, здійснення повноважень місцевого самоврядування, делегованих органам виконавчої влади відповідними радами;

– визначають порядок надання адміністративних послуг;

– стосуються правового статусу громадських об'єднань, їх фінансування та діяльності;

– передбачають надання пільг чи встановлення обмежень для суб'єктів господарювання та інститутів громадянського суспільства;

– стосуються присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності, які за ними закріплені, об'єктам права власності, які належать фізичним особам,

імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій;

– стосуються витрачання бюджетних коштів (звіти головних розпорядників бюджетних коштів за минулий рік).

Попри свою необхідність зазначений порядок визначає певний порядок для висловлення громадської думки, але на жаль жодним чином не передбачає її врахування.

Щоправда в частині 20 зазначеної Постанови передбачено, принаймні можливість за результатами публічного громадського обговорення, електронних консультацій з громадськістю органи отримати від виконавчої влади звіт, в якому має зазначатися:

– найменування органу виконавчої влади, який провадив обговорення;

– зміст питання або назва проекту акта, що виносилися на обговорення;

– інформація про осіб, що взяли участь в обговоренні;

– інформація про пропозиції, що надійшли до органу виконавчої влади за результатами обговорення, із зазначенням автора кожної пропозиції;

– інформація про врахування пропозицій та зауважень громадськості з обов'язковим обґрунтуванням прийнятого рішення та причин неврахування пропозицій та зауважень;

– інформація про рішення, прийняті за результатами обговорення.

Звіт про результати публічного громадського обговорення та електронних консультацій з громадськістю орган виконавчої влади в обов'язковому порядку доводить до відома громадськості шляхом оприлюднення на своєму офіційному веб-сайті, урядовому веб-сайті «Громадянське суспільство і влада».

Попри те, що наявність такого звіту не гарантує врахування інтересів громадськості, він принаймні має сприяти певній об'єктивності розгляду суспільних пропозицій, адже передбачає обов'язковість обґрунтування прийнятого рішення та причин неврахування пропозицій та зауважень. Проте аналіз сайтів органів української влади свідчить про те, що такі звіти якщо взагалі готуються відсутні в широкому доступі для громадськості.

Нами було проаналізовано офіційні веб-сайти таких міністерств, що впливають на сталий економічний розвиток як: Кабінету Міністрів України його підрозділ «Громадянське суспільство і влада» [19]; Міністерство аграрної політики та продовольства [20]; Міністерство економіки [21]; Міністерство енергетики [22]; Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури [23]; Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості [24]; Міністерство соціальної політики [25]; Міністерство фінансів [26], а також веб-сайт Київської міської ради та Київської міської державної адміністрації [27].

Проведений аналіз виявив, що станом на серпень 2024 року далеко не кожне Міністерство виконують положення частини двадцятої Постанови Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996, щодо оприлюднення звітів щодо публічного обговорення проектів регуляторних та нормативно-правових актів. Найбільш інформативними в зазначеному плані виявилися веб-сайт Міністерство аграрної політики та продовольства [28], Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості [29], Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури [30], Міністерство енергетики [31], та Міністерство фінансів [32].

На зазначених сайтах оприлюднені звіти з інформацією як про наявність пропозицій, так і про їх зміст, рішення про прийняття чи відхилення (з коментарем).

Міністерство соціальної політики [33]; а також офіційний портал Києва як веб-сайт Київської міської ради та Київської міської державної адміністрації [34] виявились менш інформативними на них розміщена інформа-

ція про проекти, що підлягають обговоренню, кількісна інформація наявності чи відсутності суспільних пропозицій, а також інформація про схвалення чи не схвалення запропонованих проектів регуляторних та нормативно-правових актів зареєстрованими учасниками. Найменш інформативними виявився сайт Міністерство економіки [35] на якому просто розміщена інформація о змісті проектів нормативно-правових актів, що підлягають громадському обговоренню.

При цьому не можна не відмітити, що на кожному сайті є інформація про громадські ради, а також о планах та звітах про консультації з громадськістю.

В цілому проведений аналіз сайтів вищезазначених Міністерств, а також офіційного порталу Києва, дозволяє зробити висновок про спрямованість досліджених органів влади саме на прозорість донесення інформації про свою діяльність чи важливі для громадян питання в сфері їх відповідальності, а не на відкриті співпрацю з суспільством, належності врахування їх думок, прав та інтересів. Навіть ті механізми співпраці які на сьогодні присутні в Україні, потребуватимуть істотного правового та інституційного вдосконалення.

Проте міжнародний досвід свідчить про розуміння поняття відкритості саме с позиції збільшення безпосередньої участі суспільства у врядуванні.

Так відповідно до інформації наведеної Transparency International Ukraine (акредитованого представника глобального руху Transparency International). *Відкритість урядування* означає право усіх громадян на доступ до інформації, впровадження політик по забезпеченню прозорості, підзвітності та участі громадян у врядуванні [36].

Еволюція наукових поглядів зарубіжних та вітчизняних дослідників свідчить, що в сучасній термінології для характеристики зовнішньої діяльності органів публічної влади та можливості здійснювати контроль за ними все більше використовують визначення «прозорість» та «відкритість».

Кірін Р. С. дослідивши думки українських вбачає «під прозорістю органів місцевого самоврядування процес із висвітлення діяльності цих органів та отриманих результатів (наприклад, оприлюднення результатів сесії на сайті), в той час як відкритістю органів місцевого самоврядування є процес залучення громадян до формування і реалізації своєї політики (наприклад, організація громадських слухань, впровадження бюджету участі (громадського бюджету)). Більше того, остання ознака органів місцевого самоврядування, враховуючи сучасні тенденції та інструменти розвитку е-демократії у сфері відкритості міст, наразі передбачає також е-звернення, е-петиції, е-діалог, е-послуги, е-сервіс та «open data» [3].

Найбільш змістовне визначення понять прозорості та відкритості знаходимо в праці Ткач І. В., яка резюмує, що «*прозорість* – властивість державного управління, що визначається мірою обізнаності громадян стосовно сутнісних проявів матеріальної і процесуальної сторони діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування; зрозумілості широкій громадськості їх (органів) обумовленості, змісту і сенсу; виявляється у тому, що окремі громадяни та їх колективи, на які поширюється, або яких так чи інакше стосується рішення або дії органу публічної влади мають бути щонайповніше обізнані про них і те, яким чином вони (рішення або дії) будуть здійснені; а *відкритість* – властивість державного управління, що визначається мірою безпосередньої участі громадян у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування; виявляється у забезпеченні активного і реального впливу громадян та їх колективів на зміст публічно-управлінської діяльності через постановку вимог перед органами публічної влади щодо прийняття певних рішень, здійснення дій або утримання від них» [4].

Як вже зазначалось на початку цієї статті сучасні загальносвітові тенденції розглядають поняття відкритості та прозорості міст в контексті розбудови «розумних міст».

Так Myeong S., Park J. and Lee M., у статті «Дослідженні моделей та методології розумного міста: систематичний огляд літератури» під «розумним містом» розуміють – стійке місто, яке вирішує міські проблеми та покращує якість життя громадян за допомогою технологій четвертої промислової революції та управління між зацікавленими сторонами [37].

Подібні висновки знаходимо і в праці колективу авторів Sanchez Gracias J., Gregory S., Parnell I., Edward A., Pohl L. and Buchanan R., які зазначають «розумні міста використовують передові технології та аналітику даних, щоб покращити якість життя своїх громадян, підвищити ефективність інфраструктури та послуг, а також сприяти сталому економічному зростанню». Зазначені автори пропонують розглядати «розумні міста» через систему критеріїв які демонструють їх здатність вирішувати наступні ключові для таких міст питання як *якість життя* (вимірює добробут громадян з точки зору здоров'я, безпеки, освіти та інших факторів, які впливають на загальну якість життя), *стійкість* (здатність міста задовольняти потреби сьогодення без шкоди для здатності майбутніх поколінь), *економічна конкурентоспроможність* (здатність міста залучати й утримувати бізнес і таланти, сприяти інноваціям і створювати економічні можливості для жителів покращувати інфраструктуру, сприяти підприємству тощо), *діяльність уряду* (ефективність та дієвість міської влади в наданні послуг і задоволенні потреб громадян), *залучення громадян* (рівень участі громадян і залученість у процеси прийняття рішень, а також здатність міста сприяти внесенню та зворотному зв'язку громадян), *цифрова готовність*: (рівень технологічного прогресу міста, включаючи цифрові послуги та можливості керування даними) [38].

Погоджуючись з зазначеним поглядом, що «розумне місто» слід розглядати через систему вищезазначених критеріїв, та не відкидаючи важливість кожної з них, вважаємо, залучення громадян до партнерства та співпраці з органами місцевого самоврядування критично важливою стратегією відкритості міста, які можна використовувати для подолання всіх труднощів у реалізації ініціатив розумного міста. Заохочення участі громадян за допомогою інноваційних підходів, таких як процеси спільного планування або інші форми взаємодії з громадою, пропонування бізнесу економічних та неекономічних стимулів для розбудови ініціативи розумного міста, а також сприяння співпраці між основними стейкхолдерами дозволить застосувати комплексний підхід, який враховує різноманітні потреби та перспективи всіх зацікавлених сторін.

Співпраця це ключовий урок, отриманий від розумних міст. Успішні ініціативи розумного міста передбачають партнерство та співпрацю між різними зацікавленими сторонами, включаючи державні установи, організації приватного сектора та громадян. Співпраця необхідна, щоб гарантувати, що всі працюють над тими самими цілями, а проекти є стійкими, масштабованими, а ухвалені рішення, які відображають потребам та інтересам громади.

Враховуючи зазначене пропонуємо визначити у окремому Законі України поняття прозорого та відкритого «розумного міста», як міста де всі основні стейкхолдери максимально обізнані щодо всіх процесів які відбуваються в місті (яка досягається через доступність прозорості, актуальної та достовірної інформації) мають доступ до відкритих процедур співпраці з органами влади, їх участі в управлінні та впливу на рішення, що приймаються органами влади, з чітко визначеними необхідними для цього процедурами та механізмами.

В цілому для цього вважаємо доцільним трансформацію Закону України «Про доступ до публічної інформації»

ції» в Закон України «Про доступ до публічної інформації та відкритості органів державної влади та місцевого самоврядування» з відповідним розширенням правової структури та питань охоплення Законом.

Не можна стверджувати, що в Україні взагалі не передбачено інституційних можливостей для співпраці органів влади (у тому числі місцевого самоврядування) з суспільством. На сьогодні передбачені такі інституції як національні, керівні, громадські та експертні ради, експертні та робочі групи, процедури громадських обговорень тощо.

Пропонуємо поділ зазначених інституцій взаємодії з суспільством на наступні групи: загальні – що мають утворюватися при кожному органі центральної виконавчої влади (державній адміністрації різних рівнів) та мають стандартизоване правове підґрунтя для діяльності попри різні сфери діяльності та рівень охоплення, представлені переважно громадськими радами; індивідуальні – що забезпечують взаємодію суспільства і влади в окремих сферах діяльності органів влади з різним правовим підґрунтям, механізмами формування та повноваженнями, представлені національними, керівними та експертними радами, решта ситуативні утворюються під конкретні завдання та часто не мають чітко визначеного правового підґрунтя для діяльності окрім наказу про їх утворення затвердженого керівником органу влади, представлені експертними групами, процедурами громадських обговорень.

Правовим підґрунтям для функціонування громадських рад є типові положення «Про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації» затверджену Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 [18]. До основних завдань громадської ради відносять:

- сприяння реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами;
- сприяння врахуванню органом виконавчої влади громадської думки під час формування та реалізації державної, регіональної політики;
- сприяння залученню представників заінтересованих сторін до проведення консультацій з громадськістю та моніторингу результатів формування та реалізації державної, регіональної політики;
- проведення відповідно до законодавства громадського моніторингу за діяльністю органу виконавчої влади;
- здійснення підготовки експертних пропозицій, висновків, аналітичних матеріалів з питань формування та реалізації державної, регіональної політики.

Не можна не відмітити помилкову на нашу думку практику формування складу таких рад з кількісним обмеженням громадських рад у 35 осіб які вибираються рейтинговим голосуванням згідно визначених рекомендацій у частині сьомій.

Таке обмеження формально необов'язкове через рекомендований характер положення, але по факту обов'язкове (про що свідчить не тільки іманентний досвід автора, але і проведений аналіз складу громадських рад при вищезазначених міністерствах в яких він не перевищує 35 осіб) для консультативно-дорадчого органу діяльність якого (згідно положення) фактично не впливає на прийняті рішення органу влади при якому така рада утворюється, нелогічне, виходячи навіть з визначених вище завдань ради.

Адже по-перше обмежує кількість громадян, які можуть реалізувати конституційне право на участь в управлінні державними справами, по-друге, не забезпечує ані експертність, ані репрезентативність, ані рівень представництва та впливовості організації члена громадської ради. Головна умова формування ради лише більшість голосів на установчих зборах, що часто приводить по суті до рейдерського захоплення окремих громадських рад.

Так наприклад громадська рада при Держпродспоживслужбі, що відповідно до Положення про службу затверджену Постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 667 [39], крім питань ветеринарії, насінництва та тваринництва, є головним органом влади в реалізації державної політики державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів і реклами в цій сфері, санітарного та епідемічного благополуччя населення, з контролю за цінами, попередження та зменшення вживання тютюнових виробів та їх шкідливого впливу на здоров'я населення, метрологічного нагляду та ринкового нагляду. Має в своєму складі лише двох представників громадських організацій в сфері захисту прав споживачів, далеко не найбільших та не найвпливовіших в цій сфері. При цьому 24 організації асоціації виробників харчової продукції, тваринництва та насінництва, 5 виробників медикаментів, а також 4 абсолютно не профільні організації такі як ГО «Незалежне експертне партнерство», ВГО «Фундація молодих лідерів України», ГО «Центр сучасних інновацій», ГО «Антропос-Україна» [40].

При цьому якщо дослідити склад громадської ради при Державній регуляторній службі [41] та Міністерстві економіки [42] зазначені організації представлені тими самими представниками складають значну частину і цих рад. Таким чином очевидним стає згнів з метою захоплення громадських рад певною групою осіб в цікавих ним різних органах влади, де ті самі організації голосують один за одного і просувають свої інтереси під виглядом суспільних.

Зазначене обґрунтовує необхідність внесення змін у Постанову Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996, де потрібно або зняти обмеження щодо кількості членів таких рад, або запропонувати інші критерії представництва.

В якості прикладу таких критеріїв можна навести вимоги до складу, що використовується у дорадчо-наглядовому органі національного органу стандартизації (УкрНДНЦ), де склад керівної ради УкрНДНЦ формується на паритетних засадах по 4 представника від наступних зацікавлених сторін:

- центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері стандартизації, інших центральних органів виконавчої влади та державних органів;
- наукових установ, навчальних закладів, науково-технічних та інженерних товариств (спілок);
- громадських об'єднань суб'єктів господарювання (у тому числі суб'єктів малого і середнього підприємництва), організацій роботодавців та їх об'єднань;
- громадських організацій споживачів (об'єднань споживачів);
- інших громадських об'єднань та професійних спілок [43].

Відповідно до частини третьої статті 13 Закону України «Про стандартизацію» до повноважень керівної ради належить:

- 1) підготовка пропозицій щодо:
 - формування державної політики у сфері стандартизації;
 - здійснення контролю за дотриманням національним органом стандартизації процедур у сфері стандартизації;
 - процедур у сфері стандартизації;
 - приєднання до міжнародних та регіональних організацій стандартизації, укладення договорів про співробітництво та проведення робіт у сфері стандартизації з національними органами стандартизації інших держав;
- 2) схвалення проєктів:
 - рішень щодо створення та припинення діяльності технічних комітетів стандартизації, визначення сфери їх діяльності;

- програми робіт з національної стандартизації;
- щорічного звіту про діяльність національного органу стандартизації;

3) моніторинг та оцінка діяльності технічних комітетів стандартизації;

4) здійснення нагляду за виконанням національним органом стандартизації його повноважень [44].

Втім попри доцільний механізм паритетності сторін та вимоги до експертності в зазначеному органі, його слабким місцем є відсутність прозорості процедури визначення та обрання членів такої ради. Адже, визначений у пункті 2 частини другої Положення «Про керівну раду національного органу стандартизації» критерій, що «під час формування персонального складу керівної ради враховуються досвід та професійна компетентність у сфері стандартизації кожного кандидата у члени керівної ради» [45], є доволі суб'єктивним, адже відсутні параметри визначення такого досвіду та компетентності, а також відповідальні за таку оцінку.

Також, в Україні на теперішній час діє, що найменше 4 направи в контексті взаємодії влади та суспільства, це національна рада реформ [46]; національної ради з питань антикорупційної політики [47]; національної ради України з питань розвитку науки і технологій [48]; національна рада з відновлення України від наслідків війни [49].

Національної рада реформ до якої входять: Президент України, Голова Верховної Ради України (за згодою), Прем'єр-міністр України та інші члени Кабінету Міністрів України, які очолюють міністерства, – за погодженням із Прем'єр-міністром України, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, а також за згодою: Голова Національного банку України, голови комітетів Верховної Ради України, керівники депутатських фракцій, які сформували коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України, чотири представники від громадських об'єднань.

Склад Національної ради реформ з боку громадських організацій. Наразі невизначено за якими критеріями відбираються 4 громадських організацій, але весь персональний склад ради оформлюється Указом Президента України. До складу національної ради з питань антикорупційної політики входять:

Президент України, Глава Адміністрації Президента України, заступник глави Адміністрації Президента України, до відання якого віднесені питання правового забезпечення, голова комітету Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання боротьби з організованою злочинністю та корупцією; дві особи, кандидатури яких запропоновано Кабінетом Міністрів України; особа, кандидатура якої запропонована Радою суддів України (за згодою); особа, кандидатура якої запропонована Генеральним прокурором України (за згодою); особа, кандидатура якої запропонована Головою Рахункової палати (за згодою); сім представників громадських об'єднань та/або громадських експертів, які мають досвід підготовки пропозицій щодо формування та реалізації антикорупційної політики (за згодою); один представник від всеукраїнських асоціацій місцевого самоврядування (за згодою); два представники від об'єднань підприємців (бізнес-асоціацій); глава делегації України для участі в роботі Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO); бізнес-омбудсмен.

Склад національної ради з питань антикорупційної політики з боку громадських організацій. Наразі невизначено за якими критеріями відбираються 7 представників громадських організацій (окрім наявності у них досвіду підготовки пропозицій щодо формування та реалізації антикорупційної політики), але весь персональний склад національної ради оформлюється Указом Президента України.

До складу національної ради України з питань розвитку науки і технологій входять 49 осіб.

Головою Національної ради є Прем'єр-міністр України. Голова Національної ради має двох заступників, якими є голова Наукового комітету та голова Адміністративного комітету. Головою Адміністративного комітету за посадою є Міністр освіти і науки.

Науковий комітет – це робочий колегіальний орган Національної ради, що представляє інтереси наукової громадськості. Склад Наукового комітету формується із 24 вчених, які представляють наукову спільноту, є науковими лідерами, мають визначні наукові здобутки, бездоганну наукову репутацію та довіру в науковому середовищі.

Попри чіткість визначення у таких радах складу з представників органів влади, критерії громадського представництва в них не визначено.

Окремі ж органи співпраці часто взагалі не мають правової основи діяльності (наприклад експертні групи з розробки законопроектів чи стратегій розвитку) створення яких визначається наказами окремого органу влади і як правило є практикою легітимізації заздалегідь прийнятих владних рішень нібито через їх обговорення з суспільством. Адже, за відсутності чітко визначеної компетенції таких груп відсутні будь які механізми для прозорості рішень, що приймаються у таких групах.

Зазначене обґрунтовує необхідність дослідження міжнародного досвіду відкритості органів влади.

На Європейському рівні найбільш змістовно принцип відкритості реалізовано в діяльності Економічного і соціального комітету EESC (European Economic and Social Committee) який є представницьким та експертним голосом організованого громадянського суспільства в Європі.

Він представляє роботодавців, працівників та організації громадянського суспільства. Досвід його 329 членів допомагає оптимізувати якість політики та законодавства ЄС [50]. Важливо, що відповідно до статей 114 Договору про функціонування ЄС [51] ані Рада ЄС і Європарламент не можуть приймати рішень щодо політики та нормативні-правові акти, в будь якій сфері державної політики ЄС без проведення консультацій та погодження з зазначеним суспільним органом, що представляє права і інтереси суспільства по кожній сфері політики з кожної країни ЄС [52].

На сьогодні діяльність EESC охоплює наступні сфери: сільське господарство, сільський розвиток і рибальство; кліматичні дії; згуртованість, регіональна та міська політика; споживачі; цифрові зміни та інформаційне суспільство; економічний і валютний союз; освіта та навчання; працевлаштування; енергія; підприємництво та господарська діяльність; навколишнє середовище; зовнішні відносини; фінансові послуги та ринки капіталу; основні права громадян; промисловість і промислові зміни; інституційні справи та бюджет ЄС; міграція та притулок; дослідження та інновації; послуги загального інтересу; єдиний ринок; соціальні справи; сталий розвиток; оподаткування; транспорт.

Тобто, не отримання погодження від представницького суспільного органу, може якщо і не накласти «вето» на законодавчі ініціативи Ради ЄС і Європарламенту, то найменш призупинити їх прийняття до досягнення компромісу з врахування громадських інтересів в тій чи іншій сфері державної політики.

Також цікавим європейським досвідом (який частково реалізований в Україні) є функціонування національних рад за сферами державної політики, наприклад в сфері захисту прав споживачів [53; 54; 55].

В Італії, національна рада споживачів та користувачів (CNCU), представницький орган асоціацій споживачів та користувачів по всій країні, була створена Законом від 30 липня 1998 року,

Функції CNCU

А) висловлювати думки, коли це необхідно, про особливості регламентації прав та інтересів споживачів та користувачів;

Б) формулювання пропозицій щодо захисту споживачів та користувачів, також із посиланням на програми та політику ЄС;

С) сприяння дослідженням, дослідницьким програмам та конференціям з проблем споживання та правам споживачів та користувачів, а також контролю якості та безпеки продуктів та послуг;

Д) складання програм поширення інформації серед споживачів та користувачів;

Е) заохочення ініціатив, спрямованих на покращення доступу споживачів та користувачів до правосуддя для врегулювання спорів;

Ф) заохочення всіх форм узгодження та координації між національною та регіональною політикою щодо захисту споживачів та користувачів, а також вжиття заходів, спрямованих на сприяння максимально широкому представленню інтересів споживачів та користувачів щодо місцевих автономій.

Г) встановлення відносин з аналогічними державними або приватними органами з інших країн та Європейського Союзу;

Н) повідомляти Департамент державного управління у канцелярії прем'єр-міністра (Голова Ради міністрів) про будь-які труднощі, перешкоди чи перешкоди щодо здійснення положень, що стосуються спрощення процедур або документації в державних органах з питань захисту прав споживачів.

Повідомлення перевіряються, через Інспекцію державного управління та Законодавче управління, яке займається законодавчими та адміністративними питаннями, спрощенням законів та процедур.

Щомісяця представники ради готують на зустріч із Президентом для обговорення порядку денного, який може включати в себе:

- обговорення законопроектів, які Рада вважає за доцільне внести на розгляд до законодавчого органу або уряду.

- слухання представників установ та організацій, які виконують функцію регулювання та стандартизацію ринку, економічні та соціальні сектори, компетентні державні органи, а також фахівців суб'єктів;

- затвердження угоди або меморандуми про співробітництво та взаєморозуміння;

- підготовка роз'яснень для фахівців в органах влади та юридичних осіб, які запитують думки, де це потрібно з первинних чи вторинних питань, як правило, після попереднього розслідування, проведеного тематичною робочою групою;

- думки щодо дії уряду, а також з парламентської ініціативи щодо питань, що стосуються прав та інтересів споживачів. Відповідно до Законодавчого указу. N. 150/2009, то CNCU покликаний давати висновки про плани з прозорості та цілісності, що оцінюється та обговорені з прихильниками Адміністрації.

В Іспанії. Іспанська рада для споживачів та користувачів (CCU) діє відповідно до Загального закону щодо захисту споживачів та користувачів. CCU було створено у листопаді 1991 року,

Рада споживачів є Вищою консультативною радою, яка об'єднує представників організацій споживачів у національному масштабі. Він складається з одинадцяти представників, обраних національними організаціями споживачів відповідно до Королівського указу 487/2009.

CCU представляє споживачів перед національними та міжнародними інститутами. Він дає висновок і має бути розглянутий у проекті загального національного законодавства щодо захисту споживачів. Серед іншого, він компетентний у просуванні ініціатив щодо покращення захисту споживачів; Пропозиція законодавства АЕКОСАН; Проведення досліджень та звітність з питань, пов'язаних із захистом споживачів. Він призначає пред-

ставників споживачів у національних чи міжнародних установах; Зміцнює соціальний діалог з іншими заінтересованими сторонами та співпрацює у здійсненні державної політики щодо споживчих тем.

Рада заснована як орган представництва та консультації на національному рівні через найбільш представницькі організації споживачів, щоб захистити інтереси споживачів та користувачів та впливати на рішення, прийняте владою щодо споживчої політики. Соціально-економічний розвиток, складність ринку та еволюція споживчого права, участь споживчих організацій у представницькому органі та консультації зробити це необхідно для того, щоб будь-які заходи або кроки, які мають бути вжиті державними органами, користуються ширшою участю організованого громадянського суспільства та можливого консенсусу, в інтереси управління та участі суспільства у процесі прийняття рішень. Рада розробляє широкий спектр діяльності на користь споживачів; з одного боку, підготовка доповідей, досліджень та думок з питань, що впливають на повсякденне життя споживачів та користувачів і, по-друге, що беруть участь у форумах, як національних, так і спільноти, що представляють споживачів та користувачів.

У Болгарії. Національна рада із захисту споживачів:

- 1) консультує міністра економіки, енергетики та туризму у проведенні ефективної споживчої політики;

- 2) складає програми споживчої політики;

- 3) пропонує через міністра економіки, енергетики та туризму зміни та доповнення у праві щодо регулювання захисту споживачів;

- 4) дає пропозиції щодо роботи відповідним державним органам необхідні для ефективного виконання законодавства, пов'язаного із захистом споживача;

- 5) дає свої думки щодо всіх проектів нормативних актів, пов'язаних із правами споживачів;

- 6) стимулює укладання угод між товариствами споживачів та товариствами торговців;

- 7) обговорює інші питання, пов'язані із захистом споживачів.

Отже, євроінтеграційні прагнення України вимагатимуть і від нашої держави запровадження подібних представницьких експертних суспільних інституцій (з подібними розширеними повноваженнями).

Це може відбуватись як через розширення функціоналу та повноважень вже існуючих громадських рад, погоджувальних експертних рад з відповідних питань, інтерактивних платформ з врахування суспільних інтересів, обов'язкових експертних та наукових слухань, кваліфікованого суспільного представництва з правом голосу (чи вето) у процесі ухвалення суспільно важливих рішень тощо.

Наприклад, інтерактивною платформою для врахування суспільних інтересів, споживачів могла стати «Електронна книга відгуків і пропозицій» яка значно спростить та пришвидшить як процес комунікації бізнесу зі споживачем, так і процес реагування суб'єктів системи визначених у новій редакції Закону України «Про захист прав споживачів», на ситуації коли у таких прямих комунікаціях відсутнє належне реагування з боку суб'єкта господарювання. Проте впровадження такої платформи потребуватиме істотного правового врегулювання питань реагування на обґрунтовані відгуки, скарги, зауваження та пропозиції як у Постанові Кабінету Міністрів України, що врегулює питання функціонування зазначеного засобу, так і у локальних нормативних актах добросовісних практик саморегулювання та органів місцевого самоврядування.

Висновок та науково-практичні рекомендації. Проведене дослідження встановило наступне:

1. В системі українського права визначення понять прозорого та відкритого міста доволі «розпливчате та неоднозначне» та переважно вживається як терміни синоніми, в контексті доступності інформації про діяльність органів влади, а також права громадян на звернення. Зазначене

обумовлює низьку взаємодію органів влади з суспільством, адже не передбачає прямих механізмів такої взаємодії.

2. Визначено, що сьогодні в Україні основні інституції взаємодії влади з представлено національними, керівними, громадськими та експертними радами, експертними групами, процедурами громадських обговорень тощо, але в переважній більшості випадків вони мають вкрай обмежений вплив на рішення, що приймаються органами влади.

3. Запропоновано поділ інституцій взаємодії влади з суспільством на загальні – що мають утворюватися при кожному органі центральної виконавчої влади (державній адміністрації різних рівнів) з стандартизованим правовим підґрунтям для діяльності; індивідуальні – що забезпечують взаємодію суспільства і влади в окремих сферах діяльності органів влади з різним правовим підґрунтям, що не перетинається та є індивідуальним для кожної інституції; ситуативні – утворюються під конкретні завдання та часто не мають чітко визначеного правового підґрунтя для діяльності.

4. Досліджене правове підґрунтя діяльності інституційної взаємодії влади та суспільства, дозволило виокремити проблематику їх функціонування та надати пропозиції її вирішення.

5. На підставі аналізу європейських практик відкритості органів влади до взаємодії з суспільством була підтверджена думка українських вчених, про те, що поняття прозорості слід розглядати як процес із висвітлення діяльності органів влади та отриманих результатів, в той час як відкритістю органів влади треба розуміти процес реального залучення громадян до формування і реалізації політики в сфері відповідальності того чи іншого органу влади.

6. Дано визначення відкритого та прозорого розумного міста – як стійкого міста, яке раціонально вирішує міські проблеми з розбудови стійкого, екологічного, конкурентоспроможного людино-орієнтованого міста, через партнерство та взаємодію влади, бізнесу та суспільства, що покращує якість життя та додержання прав, свобод та інтересів громадян з використанням механізмів цифровізації, стандартизації, технізації та розвитку інфраструктури

ЛІТЕРАТУРА

1. Любченко П.М. Відкритість та гласність у сфері місцевого самоврядування. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. Полтава. 2013. Випуск № 25. С. 88-101. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6592/1/Lyubchenko.pdf>
2. Нестерович В. Ф. Принципи відкритості та прозорості в діяльності органів державної влади як передумова утвердження демократії участі. *Філософські та методологічні проблеми права*. Київ. 2016. № 2 (12). С. 67-76. URL: [file:///C:/Users/USER/Downloads/364-D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-743-1-10-20171013%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/USER/Downloads/364-D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-743-1-10-20171013%20(1).pdf)
3. Кірін Роман, Шеховцов Володимир. Вектор трансформації відносин у сфері відкритості міст: національні проблеми та європейський досвід. *Science Journal is Knowledge, Education, Law, Management*. Lublin 2023 № 2 (54) p. 131-142. URL: <https://kelmczasopisma.com/en/journal/81>
4. Ткач І.В. Принципи прозорості та відкритості як невід'ємна складова публічного управління: теоретичний аспект. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2016. № 12(1). – С. 25–32 URL: [file:///C:/Users/USER/Downloads/mnj_2016_12\(1\)_6%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/USER/Downloads/mnj_2016_12(1)_6%20(1).pdf)
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Про державну службу. Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 4, ст. 43 Дата оновлення: 20.06.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
7. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 року № 156-VIII, *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 13, ст. 90. Дата оновлення: 01.01.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
8. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України 05.04.2007 р. № 877-V *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2007, № 29, ст. 38. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>
9. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, № 50, ст. 472. Дата оновлення: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>
10. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 9, ст. 89 Дата оновлення: 17.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
11. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII № 922-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 48, ст. 650 Дата оновлення: 21.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
12. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38-39, ст. 380 Дата оновлення: 04.06.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
13. Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів від 29 серпня 2002 р. N 1302. *Офіційний вісник України від 20.09.2002 – 2002 р., № 36, стор. 83, стаття 1700, код акта 23167/2002*. Дата оновлення: 05.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
14. Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади. Указ Президента України від 1 серпня 2002 р. N 683. *Урядовий кур'єр від 02.08.2002 – № 140*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/683/2002#Text>
15. Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів від 4 січня 2002 р. № 3. *Урядовий кур'єр від 18.01.2002 – № 11*. Дата оновлення: 21.07.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF#Text>
16. Про національну поліцію. Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 40-41, ст.379. Дата оновлення: 11.04.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
17. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 вересня 2003 року № 1160-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 9, ст. 79. Дата оновлення: 22.11.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>
18. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. *Урядовий кур'єр від 11.11.2010 – № 211, / № 194 від 24.10.2012 /*. Дата оновлення: 24.06.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>
19. Громадянське суспільство і влада. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada>
20. Консультації з громадськістю. Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/gromadyanam/konsultaciyi-z-gromadskistyuu>
21. Громадськості. Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України. URL: <https://me.gov.ua/?lang=uk-UA>
22. Громадськості. Офіційний веб-сайт Міністерства енергетики України URL: <https://mev.gov.ua/storinka/hromadskosti>
23. Електронні консультації з громадськістю. Офіційний веб-сайт Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури. URL: <https://mtu.gov.ua/timeline/Proekti-normativnopravovih-aktiv.html>
24. Для громадськості. Офіційний веб-сайт Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України URL: <https://mstu.gov.ua/>
25. Громадянам. Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики URL: <https://www.msp.gov.ua/main/Gromadyanam.html>
26. Взаємодія з громадськістю. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів URL: <https://mof.gov.ua/uk/vzaemodija-z-gromadskistju>
27. Громадськості. Офіційний портал Києва URL: <https://kyivcity.gov.ua/>

28. Звіти про результати консультацій та обговорень. Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/gromadyanam/konsultaciyi-z-gromadskistyuzviti-pro-rezultati-konsultacij-ta-obgovoren>
29. Звіти про результати консультацій з громадськістю. Офіційний веб-сайт Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості. URL: <https://mstu.gov.ua/dlya-gromadskosti/konsultaciyi-z-gromadskistyuzviti-pro-rezultati-konsultacij-z-gromadskistyuzviti>
30. Звіт про результати громадського обговорення проекту Закону України. Офіційний веб-сайт Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури URL: <https://mtu.gov.ua/news/35818.html>
31. Звіт про результати проведення електронних консультацій з громадськістю щодо проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Національного плану скорочення викидів від великих спалювальних установок». Офіційний веб-сайт Міністерства енергетики України URL: <https://mev.gov.ua/rehulyatomuu-akt/zvit-pro-rezultaty-provedennya-elektronnykh-konsultatsiy-z-hromadskistyuzviti>
32. Проекти регуляторних актів для обговорення. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів URL: <https://mof.gov.ua/uk/proekti-aktiv-dlja-obgovorennja>
33. Проекти нормативно-правових актів. Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Proekti-normativnopravovih-aktiv.html>
34. Громадське обговорення проектів нормативно-правових актів. Офіційний веб-сайт Київської міської державної адміністрації. URL: <https://forum.kyivcity.gov.ua/>
35. Архів обговорення проектів документів. Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України. URL: https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=docs_project&showArchive=true&showAllArchive=True
36. Красносільська Анастасія, Відкрите врядування в Україні: як це відбувається на практиці. Український незалежний центр політичних Досліджень. *Transparency International Україна 2015 рік*. URL: https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2016/11/zvit_za_rezultatamy_doslidzhennya.pdf
37. Seunghwan Myeong, Jaehyun Park, and Minhyung Lee. Research Models and Methodologies on the Smart City: A Systematic Literature Review. *Sustainability* 2022, 14, 1687 URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/3/1687>
38. Jose Sanchez Gracias, Gregory S. Parnell, Eric Specking, Edward A. Pohl and Randy Buchanan. Smart Cities—A Structured Literature Review. *Smart Cities* 2023, 6(4), 1719-1743 URL: <https://www.mdpi.com/2624-6511/6/4/80>
39. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 667. *Урядовий кур'єр від 12.09.2015 – № 168* Дата оновлення: 09.02.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF#Text>
40. Обрано новий склад Громадської ради при Держпродспоживслужбі. Офіційний веб-сайт Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів URL: <https://dpss.gov.ua/news/obrano-novij-sklad-gromadskoyi-radi-pri-derzhprodspozhivsluzhbi>
41. Громадська рада. Склад. Офіційний веб-сайт Державної регуляторної служби України URL: <https://www.drs.gov.ua/interaction-public-category/sklad/>
42. Формування громадської ради. Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=5a204df0-f275-42f8-8516-a521ecfc8ece&tag=FormuvannyaGromadskoiRadi2019-roku>
43. Керівна рада. Офіційний веб-сайт ДП УкрНДНЦ. URL: <https://uas.gov.ua/kerivna-rada>
44. Про стандартизацію. Закон України від 05.06.2014 року № 1315-VII, *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 31, ст.1058. Дата оновлення 12.05.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18?find=1&text=%D0%BA%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0#w1_1
45. Про затвердження Положення про керівну раду національного органу стандартизації. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 02.02.2015 № 76. *Офіційний вісник України від 06.03.2015 – 2015 р., № 16, стор. 141, стаття 431 код акта 75795/2015*. Дата оновлення 15.11.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0186-15#Text>
46. Питання Національної ради реформ і Виконавчого комітету реформ Указ Президента України від 13.08.2014 року № 644/2014, *Урядовий кур'єр від 15.08.2014 – № 148*. Дата оновлення 07.05.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/644/2014#Text>
47. Про Національну раду з питань антикорупційної політики Указ Президента України від 14 жовтня 2014 року № 808/2014 *Урядовий кур'єр від 16.10.2014 – № 191*. Дата оновлення 01.06.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808/2014#Text>
48. Про утворення Національної ради України з питань розвитку науки і технологій. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 226 *Урядовий кур'єр офіційне видання від 15.04.2017 – № 72*. Дата оновлення 01.06.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/226-2017-%D0%BF#Text>
49. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни. Указ Президента України 21 квітня 2022 року № 266/2022 *Урядовий кур'єр від 22.04.2022 – № 93*. Дата оновлення 15.06.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>
50. Main page. An official website of the European Union of the European Economic and Social Committee URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_11_645
51. Consolidated version of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union 2012/C 326/01. Official Journal C 326 , 26/10/2012 P. 0001 – 0390. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>
52. Притульська Н.В., Лига А.І. Система захисту прав споживачів: досвід ЄС. *Вісник КНТЕУ*. Київ. 2018. № 3. С. 22-37. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2018/03/03.pdf>
53. Consejo de Consumidores y Usuarios. Sitio web oficial. URL: <https://consumo-ccu.consumo.gob.es/>
54. National Council of Consumers and Users (CNCU). Consumer protection in Italy. *An official website of the European Union* URL: https://commission.europa.eu/document/download/fdec2cf5-feec-4fc0-b10e-e7217abdf567_en?filename=national-consumer-organisations_it_listing_en.pdf
55. National Council for Consumer Protection. Bulgaria. An official website of the European Union URL: https://commission.europa.eu/document/download/c999dfc1-d17e-4542-bd7e-b0006805e9ec_en?filename=national-consumer-organisations_bg_listing.pdf